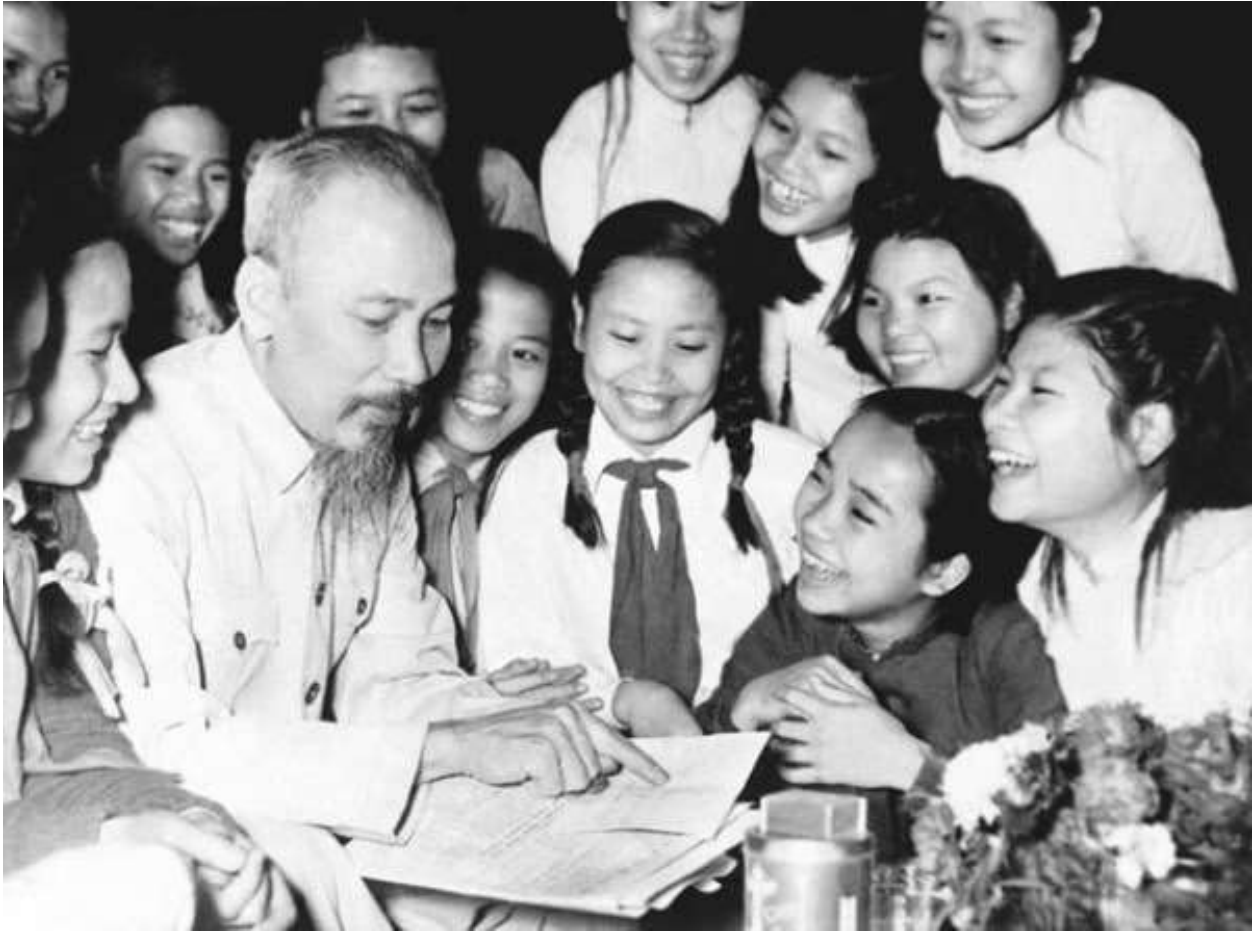

Tư tưởng Hồ Chí Minh về giáo dục

Tư tưởng Hồ Chí Minh về giáo dục có ý nghĩa lý luận và thực tiễn sâu sắc đối với sự nghiệp cách mạng Việt Nam. Việc vận dụng tư tưởng Hồ Chí Minh về giáo dục để nâng cao chất lượng nguồn nhân lực cho công cuộc công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước và hội nhập quốc tế, nhằm thực hiện mục tiêu dân giàu, nước mạnh, xã hội công bằng, dân chủ, văn minh.

Chủ tịch Hồ Chí Minh luôn đặc biệt quan tâm đến nền giáo dục nước nhà.
Nguồn: qdnd.vn

Sinh thời, Chủ tịch Hồ Chí Minh đặc biệt quan tâm xây dựng và phát triển sự nghiệp giáo dục và đã có những chỉ dẫn rất sâu sắc và toàn diện, bao gồm các vấn đề từ vai trò, vị trí, mục tiêu và nhiệm vụ của giáo dục; nguyên lý, phương châm giáo dục; phương thức, phương pháp giáo dục cho đến tổ chức quản lý, xây dựng đội ngũ giáo viên; chủ trương, chính sách đối với giáo dục. Tư tưởng Hồ Chí Minh về giáo dục hết sức rộng lớn, phong phú, có thể khái quát ở những nội dung chính sau:

1. Xây dựng nền giáo dục độc lập, tiến bộ, toàn diện theo hướng dân tộc, hiện đại, nhân văn, lấy mục tiêu phục vụ Tổ quốc, nhân dân làm nền tảng

Những năm hoạt động cách mạng tại Pháp, Nguyễn Ái Quốc tố cáo tội ác của thực dân Pháp trong việc thi hành "chính sách ngu dân" để dễ bề cai trị đối với nhân dân ta. Tại Đại hội Tua của Đảng Xã hội Pháp (tháng 12-1920), Nguyễn Ái Quốc lên án chính sách giáo dục của thực dân Pháp ở Đông Dương là “ Nhà tù nhiều hơn trường học, lúc nào cũng mở cửa và chật ních người... Ở Đông Dương, bọn thực dân tìm mọi cách để đầu độc chúng tôi bằng thuốc phiện và làm cho chúng tôi đàn độn bằng rượu”(1).

Trong tác phẩm nổi tiếng "Bản án chế độ thực dân Pháp" (1925), Người viết: “Nhân dân Đông Dương khẩn khoản đòi mở trường học vì trường học thiếu một cách nghiêm trọng... "Làm cho dân ngu để dễ trị", đó là chính sách mà các nhà cầm quyền ở các thuộc địa của chúng ta ưa dùng nhất"(2).

Đảng Cộng sản Việt Nam ra đời (mùa Xuân năm 1930), trong Chánh cương vắn tắt của Đảng do Nguyễn Ái Quốc soạn thảo, chủ trương phổ thông giáo dục theo công nông hóa (sau này, gọi là phổ cập giáo dục cho nhân dân). Trong thư gửi Quốc tế Cộng sản ngày 18-2-1930, Nguyễn Ái Quốc viết bằng tiếng Anh “to make education for all” nghĩa là tiến hành giáo dục cho mọi người. Đặc biệt, trong Chương trình Việt Minh (1941), Người chủ trương: "Hủy bỏ nền giáo dục nô lệ. Xây dựng nền quốc dân giáo dục. Cường bức giáo dục từ bậc sơ học. Mỗi dân tộc có quyền dùng tiếng mẹ đẻ trong nền giáo dục dân tộc mình. Lập các trường chuyên môn huấn luyện chính trị, quân sự, kỹ thuật để đào tạo các lớp nhân tài... Khuyến khích và giúp đỡ nền giáo dục quốc dân làm cho nòi giống ngày thêm mạnh"(3).

Cách mạng Tháng Tám thành công, trước những khó khăn của đất nước, Người vẫn ưu tiên chăm lo giáo dục: "nạn đói là một trong những phương pháp độc ác mà bọn thực dân dùng để cai trị chúng ta. Hơn chín mươi phần trăm đồng bào chúng ta mù chữ"(4) và "Một dân tộc đói là một dân tộc yếu. Vì vậy tôi đề nghị mở một chiến dịch để chống nạn mù chữ"(5). Chỉ sau một tuần lễ tuyên bố độc lập, ngày 8-9-1945, Người đã ký Sắc lệnh thành lập Nha Bình dân học vụ, để thanh toán nạn mù chữ cho

nhân dân. Người chủ trương xây dựng một nền giáo dục mới, nền giáo dục hướng vào các giá trị dân tộc, hiện đại, nhân văn, phục vụ Tổ quốc, nhân dân.

Trong "Thư gửi các học sinh" nhân ngày khai trường, ngày 5-9-1945, Người viết: "Một nền giáo dục của một nước độc lập, một nền giáo dục nó sẽ đào tạo các em nên những người công dân hữu ích cho nước Việt Nam, một nền giáo dục làm phát triển hoàn toàn những năng lực sẵn có của các em"(6). Ngay trong năm học đầu tiên của nước Việt Nam độc lập, tất cả các môn học đều được dạy và học bằng tiếng quốc ngữ. Cùng với quốc ngữ, quốc văn, quốc sử và địa lý nước nhà ngày càng được quan tâm hơn. Chủ tịch Hồ Chí Minh chỉ rõ, phải chú trọng dạy cho học sinh lòng yêu nước: "Cốt nhất là phải dạy cho học trò biết yêu nước, thương nòi. Phải dạy cho họ có chí tự lập, tự cường, quyết không chịu thua kém ai, quyết không chịu làm nô lệ"(7). Hơn ai hết, Người hiểu rõ chỉ có lòng yêu nước, thương nòi mới thúc đẩy mọi người học tập, phấn đấu, mới hết lòng phụng sự nhân dân. Nói chuyện với học sinh các Trường Trung học Nguyễn Trãi, Chu Văn An, Trưng Vương ở Hà Nội, Người nói: "Học bây giờ với học dưới chế độ thực dân phong kiến khác hẳn nhau. Bây giờ phải học để: Yêu Tổ quốc, yêu nhân dân, yêu lao động, yêu khoa học, yêu đạo đức... Học để phụng sự ai? Để phụng sự Tổ quốc, phụng sự nhân dân, làm cho dân giàu nước mạnh"(8).

Tư tưởng dạy và học để phục vụ Tổ quốc, phục vụ nhân dân được Hồ Chí Minh quán triệt thực hiện trong ngành giáo dục và toàn xã hội. Người phát động phong trào chống nạn mù chữ, thất học, làm cho mọi người dân đều biết đọc, biết viết chữ quốc ngữ, nâng cao dân trí để có kiến thức mới phục vụ cho công cuộc kiến thiết nước nhà. Bên cạnh đó, Người yêu cầu ngành giáo dục phải sửa đổi triệt để nội dung chương trình, sách giáo khoa cho phù hợp với sự nghiệp kháng chiến, kiến quốc, khôi phục kinh tế, quốc phòng.

Nét đặc sắc trong tư tưởng Hồ Chí Minh về giáo dục là phải chú trọng giáo dục toàn diện. Người yêu cầu phải chú trọng đủ các mặt, đạo đức cách mạng, giác ngộ xã hội chủ nghĩa, văn hóa, kỹ thuật, lao động và sản xuất; đồng thời phải ra sức tẩy sạch ảnh hưởng giáo dục nô dịch của thực dân còn sót lại như thái độ thờ ơ với xã hội, xa rời đời sống lao động và đấu tranh của nhân dân, học để lấy bằng cấp. Nội dung giáo dục phải toàn diện, phải nhằm mục tiêu đào tạo con người mới, phải coi trọng

cả tài lẫn đức, coi trọng đạo đức cách mạng. Người nhấn mạnh: “Đạo đức cách mạng không phải trên trời sa xuống. Nó do đấu tranh rèn luyện bền bỉ hằng ngày mà phát triển và củng cố. Cũng như ngọc càng mài càng sáng, vàng càng luyện càng trong”(9). Muốn đạt mục tiêu giáo dục toàn diện thì phải dựa vào nền tảng giáo dục chính trị và lãnh đạo tư tưởng tốt để phấn đấu nâng cao chất lượng văn hóa và chuyên môn.

2. Phải hết sức coi trọng vai trò của người thầy và phải hình thành cho học sinh nhu cầu học tập, tự học, học suốt đời

Chủ tịch Hồ Chí Minh luôn đánh giá cao vai trò của thầy giáo, cô giáo đối với xã hội. Người nhấn mạnh: "Có gì vẻ vang hơn là nghề đào tạo những thế hệ sau này tích cực góp phần xây dựng chủ nghĩa xã hội và chủ nghĩa cộng sản?. Người thầy giáo tốt - thầy giáo xứng đáng là thầy giáo - là người vẻ vang nhất..., những người thầy giáo tốt là những anh hùng vô danh... Nếu không có thầy giáo dạy dỗ cho con em nhân dân, thì làm sao mà xây dựng chủ nghĩa xã hội được? Vì vậy nghề thầy giáo rất là quan trọng, rất là vẻ vang"(10). Để làm tròn sứ mệnh vẻ vang ấy, người thầy giáo phải có phẩm chất tốt. Người nhắc nhở: "Giáo viên phải chú ý cả tài, cả đức, tài là văn hóa, chuyên môn, đức là chính trị. Muốn cho học sinh có đức thì giáo viên phải có đức... Cho nên thầy giáo, cô giáo phải gương mẫu, nhất là đối với trẻ con"(11).

Hồ Chí Minh tôn vinh nghề giáo, đặt người thầy vào vị trí được tôn trọng, cao quý của xã hội. Điều đó cũng trao cho người thầy sứ mệnh vẻ vang - muốn hoàn thành được sứ mệnh ấy, người thầy phải nhận thức được mình không phải là gõ đầu trẻ kiếm cơm mà là người phụ trách đào tạo những công dân tiến bộ. Người nhấn mạnh: “cán bộ chuyên môn, có chuyên môn mà không có chính trị giỏi thì dù học giỏi mấy dạy trẻ con cũng hỏng. Chính trị là linh hồn, chuyên môn là cái xác. Có chuyên môn mà không có chính trị thì chỉ còn cái xác không hồn. Phải có chính trị trước rồi có chuyên môn” (12).

Do đó, người thầy phải tăng cường trau dồi đạo đức cách mạng, không ngừng rèn luyện chuyên môn, phải là tấm gương sáng để học sinh noi theo, phải gương mẫu từ lời nói đến việc làm, phải thương yêu, chăm sóc học sinh như con em ruột thịt của mình, phải thật sự yêu nghề, yêu trường, không ngừng học hỏi để tiến bộ mãi.

Đối với người làm công tác quản lý giáo dục, Chủ tịch Hồ Chí Minh chỉ rõ, phải nhận thức đúng tầm quan trọng của giáo dục, coi giáo dục là sự nghiệp của quần chúng, là nhiệm vụ của toàn Đảng, toàn dân. Trong công tác, phải đi sâu vào việc điều tra nghiên cứu, tổng kết kinh nghiệm; chủ trương phải cụ thể, thiết thực, đúng đắn; kết hợp chặt chẽ chủ trương, chính sách của Trung ương với tình hình thực tế và kinh nghiệm quý báu và phong phú của quần chúng, của cán bộ và của địa phương.

Đối với học sinh, trong Thư gửi học sinh ngày khai trường tháng 9-1945, Người khích lệ các em học sinh chăm chỉ học tập để làm rạng rỡ cho nước nhà: "Sau 80 năm giờ nô lệ làm cho nước nhà bị yếu hèn, ngày nay chúng ta cần phải xây dựng lại cơ đồ mà tổ tiên đã để lại cho chúng ta, làm sao cho chúng ta theo kịp các nước khác trên hoàn cầu. Trong công cuộc kiến thiết đó, nước nhà trông mong chờ đợi ở các em rất nhiều. Non sông Việt Nam có trở nên tươi đẹp hay không, dân tộc Việt Nam có bước tới đài vinh quang để sánh vai với các cường quốc năm châu được hay không, chính là nhờ một phần lớn ở công học tập của các em"(13).

3. Giáo dục toàn diện, nội dung, phương pháp và phong cách dạy học, gắn lý luận với thực tiễn, học đi đôi với hành

Mục tiêu của nền giáo dục Việt Nam là phải đào tạo ra những con người vừa hồng, vừa chuyên, vừa có đức, vừa có tài: "Trong giáo dục không những phải có tri thức phổ thông mà phải có đạo đức cách mạng. Có tài phải có đức. Có tài không có đức, tham ô hủ hóa có hại cho nước. Có đức không có tài như ông bụt ngồi trong chùa, không giúp ích gì được ai" (14).

Ngày 21-10-1964, trong bài nói chuyện tại Trường Đại học sư phạm Hà Nội, Hồ Chí Minh nhấn mạnh những nội dung cốt yếu trong giảng dạy và học tập: "Dạy cũng như học phải biết chú trọng cả tài lẫn đức. Đức là đạo đức cách mạng. Đó là cái gốc, rất là quan trọng. Nếu không có đạo đức cách mạng thì có tài cũng vô dụng. Đạo đức cách mạng là triết để trung thành với cách mạng, một lòng, một dạ phục vụ nhân dân"(15).

Để thực hiện được mục tiêu giáo dục đó, nhà trường và thầy giáo phải dạy cho học sinh các nội dung giáo dục như thể dục, trí dục, mỹ dục và đức dục. Ngành giáo dục cần phải thực hiện tốt phương châm, phương pháp giáo dục-đào tạo với 3 nội dung:

Một là, kết hợp học với hành, lý luận liên hệ với thực tiễn. Triết lý giáo dục này được Hồ Chí Minh khẳng định là học đi với lao động, lý luận đi với thực hành, cần cù đi với tiết kiệm. Nói chuyện với giáo viên, học sinh Trường Đại học sư phạm Hà Nội (ngày 21-10-1964), Người chỉ rõ: “Học phải suy nghĩ, học phải liên hệ với thực tế, phải có thí nghiệm và thực hành. Học với hành phải kết hợp với nhau”(16). Người phê phán lối học gạo, học vẹt, học mà không hành, chỉ biết lý luận suông mà không thực hành là trí thức một nửa. Lý luận là những điều được tổng kết từ thực tiễn nhưng lý luận chỉ là lý luận suông nếu nó không được thâm nhập trở lại vào thực tiễn. Người nhấn mạnh: “Học lý luận không phải để nói mép, nhưng biết lý luận mà không thực hành là lý luận suông. Học là để áp dụng vào việc làm. Làm mà không có lý luận thì không khác gì đi mò trong đêm tối, vừa chậm chạp vừa hay vấp vấp. Có lý luận thì mới hiểu được mọi việc trong xã hội, trong phong trào để chủ trương cho đúng, làm cho đúng”(17). Người nghiêm khắc phê phán bệnh coi thường lý luận, tình trạng yếu kém về lý luận, lý luận suông chỉ học thuộc lòng để đem lòe thiên hạ: “Lý luận rất cần thiết, nhưng nếu cách học tập không đúng thì sẽ không có kết quả. Do đó, trong lúc học tập lý luận, chúng ta cần nhấn mạnh: lý luận phải liên hệ với thực tế”(18).

Hai là, nhà trường gắn liền với gia đình và xã hội. Xuất phát từ quan điểm cách mạng là sự nghiệp của quần chúng, Hồ Chí Minh cho rằng, giáo dục là sự nghiệp của toàn dân, do đó, phải đặc biệt coi trọng sự phối hợp giữa gia đình, nhà trường và xã hội. Chỉ khi nhà trường, gia đình và xã hội cùng nhau phối hợp thực hiện thì kết quả của sự nghiệp giáo dục mới hoàn thành: “Giáo dục trong nhà trường, chỉ là một phần, còn cần có sự giáo dục ngoài xã hội và trong gia đình để giúp cho việc giáo dục trong nhà trường được tốt hơn. Giáo dục trong nhà trường dù tốt mấy nhưng thiếu giáo dục trong gia đình và ngoài xã hội thì kết quả cũng không hoàn toàn”(19). Ba là, học tập là công việc suốt đời của mỗi người. Với tinh thần học, học nữa, học mãi, Hồ Chí Minh nhấn mạnh học tập là một việc phải tiếp tục suốt đời: “học hỏi là một việc phải tiếp tục suốt đời.. Không ai có thể tự cho mình đã biết đủ rồi, biết hết rồi, thế giới ngày nay đổi mới, nhân dân ta ngày càng tiến bộ. Cho nên chúng ta phải tiếp tục học và hành để tiến kịp nhân dân”(20). Người luôn căn dặn thanh niên, học sinh chỉ có không ngừng học tập thì mới tiến bộ mãi; chỉ có xây dựng được một xã hội học tập thì mới thực hiện được việc học tập suốt đời và ngược lại, mỗi người

Việt Nam phải lấy học tập là mục đích, là công việc suốt đời thì mới đóng góp được cho xã hội học tập.

Thực hiện tư tưởng Hồ Chí Minh về giáo dục, dưới sự lãnh đạo của Đảng, nền giáo dục Việt Nam đã đạt nhiều thành tựu to lớn, phát triển cả về quy mô và chất lượng. Trong thời kỳ đổi mới, các cuộc phổ cập giáo dục từ tiểu học cho đến bậc trung học đã được triển khai và đạt được những thành quả nhất định. Việt Nam hoàn thành phổ cập giáo dục tiểu học vào năm 2000; hoàn thành phổ cập giáo dục tiểu học đúng độ tuổi mức độ I năm 2014; hoàn thành phổ cập giáo dục trung học cơ sở vào năm 2010: “Chỉ tiêu về đạt chuẩn phổ cập giáo dục mầm non trên toàn quốc cho trẻ 5 tuổi đã hoàn thành ngay từ đầu năm 2017 với tỷ lệ huy động trẻ mẫu giáo 5 tuổi đạt 99,98%. Cả nước đã đạt chuẩn phổ cập giáo dục tiểu học mức độ 2, trong đó có 18/63 tỉnh, thành phố đạt mức độ; cả nước đạt chuẩn phổ cập giáo dục trung học cơ sở mức độ 1, trong đó có 19/63 tỉnh, thành phố đạt mức độ 2, mức độ 3...”(21). Năm 2020, giáo dục Việt Nam đứng thứ 15 trên thế giới; nhiều chỉ số giáo dục được đánh giá cao trong khu vực như “tỷ lệ học sinh đi học và hoàn thành chương trình tiểu học sau 5 năm đạt 92,08%, đứng ở tốp đầu của khối ASEAN; năm 2019, hệ thống giáo dục đại học Việt Nam xếp thứ 68/196 quốc gia trên thế giới, tăng 12 bậc so với năm 2018; có 4 cơ sở giáo dục đại học được vào top 1000 trường đại học tốt nhất thế giới; có 11 cơ sở giáo dục đại học Việt Nam nằm trong danh sách 500 trường đại học hàng đầu châu Á.. ”(22). Bên cạnh những thành tựu đó, ngành giáo dục vẫn còn những hạn chế, bất cập đòi hỏi cần tiếp tục có các giải pháp khắc phục, đó là: tình trạng thừa, thiếu giáo viên cục bộ vẫn chưa được giải quyết; chất lượng đội ngũ giáo viên chưa đồng đều, một bộ phận giáo viên chưa đáp ứng được yêu cầu đổi mới, cá biệt có những giáo viên vi phạm đạo đức nhà giáo gây bức xúc xã hội; quy hoạch mạng lưới cơ sở giáo dục mầm non, giáo dục phổ thông ở một số địa phương chưa phù hợp; công tác truyền thông giáo dục còn hạn chế, chưa tạo được sự đồng thuận cao trong xã hội...

---

(1), (2) Hồ Chí Minh: Toàn tập, t.1, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội, tr.35, 107-108.

(3) Hồ Chí Minh: Toàn tập, t.3, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội, 2011, tr 629-630.

(4), (5), (6), (13) Hồ Chí Minh: Toàn tập, Sđd, t.4, tr.7, 7, 34, 34-35.